

מקדש משמים – בהלכה ובמקורות היהדות

טיפוח הרעיון של ירידת מקדש משמים – בריחה מן המציאות

הויכוח בשאלה, האם בית המקדש השלישי עתיד לרדת משמים, איננו תלוש מן המציאות. השאלה אינה בתחום ההגות והאמונה בלבד. יסוד הויכוח הוא, במסקנה המעשית הנובעת ממנו: האם קיימת חובה בימינו לבנות מקדש אם לאו.

לא נחטא לאמת, אם נאמר, שחכמי ישראל בדורנו, המחזקים את האמונה בירידת מקדש משמים, עושים זאת כדי לברוח מן המציאות הקשה, ומפני העובדה, שמקום המקדש נמצא כיום בידי זרים. לפיכך נוח להאחז באמונה של ירידת מקדש משמים.

דברים אלה נאמרים במפורש בדברי פוסקים בדורנו, אשר בנין המקדש בימינו נראה להם בלתי מציאותי.

חשוב אפוא, לומר את הדברים כבר בפתח הדין.

הסמכות לפסוק הלכה – נועדה לקיום מצוה ולא לביטולה

יש להוסיף, כי הסמכות לפסוק הלכה על פי שיקול דעת אנושי, ניתנה לבני אדם, כדי לקיים את התורה ולדקדק בכל מצוותיה, ולא כדי לבטלה. הוא שאמר משה "כי התורה הזאת... לא בשמים היא... כי קרוב אליך הדבר מאד, בפִּיךָ ובלבבך לעשותו". לפיכך, כשאנו רואים פסק הלכה, שאינו בא מפי הסנהדרין אלא מפי פוסק יחיד, ומגמתו לבטל מצוה, וכגון ביטול מצות בנין המקדש בזמן הזה, צריך הדבר לקומם את חושו הבריא של יהודי המאמין בתורת משה.

לא הסמיך הקב"ה את הנביאים ואת החכמים לבטל מצוות, כי אם לחזק את התורה ולזרז את ישראל לעשות את מצוותיה. ככל שליחות אחרת, אף על זו יש לומר את הכלל: "לתקוני שדרתיך ולא לעוותי" (קידושין מ"ב, ב', לתקן מצווה ולחזק אותה נשלחת ולא לעוות ולבטל).

לפיכך מפתיע, באיזו קלות מצאו מחברים שונים בספריהם את הסמכות לקבוע ואף לפסוק הלכה, שמצות בנין המקדש בטלה, מפני הרעיון של ירידת מקדש משמים.

א. בתורה שבכתב אין זכר לרעיון של מקדש משמים

שיטת רש"י בפירושו לתורה היא, שהמקדש יבנה בידי אדם כמצוה שחובה לעשותה עד סוף כל הדורות, בין בדברו על המקדש בהווה, ובין בדברו על המקדש בעתיד.

להלן שלשה מקורות בתורה בהסברו של רש"י:

א. בבראשית (מ"ט י"א) נאמר: "אוסרי לגפן עירה". רש"י מסביר, שהפסוק מדבר על בנין המקדש באחרית הימים. ומוסיף רש"י על פי התרגום, שישראל, הם שיבנו את המקדש לימות המשיח, עיין שם.

ב. בשירת הים נזכר המקדש שיבנה לעתיד: "מקדש ה' כוננו ידיך", ומסביר רש"י שם, על פי המכילתא, שאין הכוונה, שהבנין יבנה בידי הקב"ה ממש, אלא "כביכול בשתי ידי". כוונת הפסוק לדעת רש"י היא, שיהיה זה בית חזק, שלא יחרב בידי אויבים (עיין ברש"י ובמקור דבריו במכילתא).

פלא הדבר, שהפסוק העיקרי, שעליו תלו כל הפרשנים והדרשנים את האמונה בירידת מקדש משמים, והסבירו ש"מקדש ה' כוננו ידיך" פירושו ידיך ממש, והוסיפו שרש"י הוא אבי השיטה הזאת, הנה רש"י עצמו מסביר שביטוי זה אינו אלא משל. רש"י מסביר, שהבית יבנה בידי אדם, אך הקב"ה יחזק אותו כאילו נבנה "בשתי ידי".

ג. פרשת תרומה היא המקור העיקרי למצוות בנין המקדש. במהלך הפרשיות העוסקות בבנין המשכן, הכלים והבגדים, נאמרו מאה וארבעים צווים: "ועשו לי מקדש", "וכן תעשו", "ועשו ארון", "ועשית מנורה", "וחברת" "וציפית", "ושבצת", "ופיתחת" ועוד. רש"י בעקבות חכמינו ז"ל (בסנהדרין ט"ז ושבעות י"ד) קובע, שצווים אלו נאמרו "לדורות". בקביעה זו שולל רש"י אפשרות שמקדש ייעשה בידי שמים.

ב. פסק הלכה על פי מאמר באגדה

אחד הדברים המאפיינים את הדיון על ירידת מקדש משמים הוא, ההסתמכות של המחברים השונים על דברי אגדה. זאת, כשאחד מיסודות הברור בהלכה הוא, שאין פוסקים הלכה על פי המשתמע ממאמר חז"ל

אגדה. כלל פשוט הוא בתלמוד הירושלמי "אין למדים מן ההגדות" (ירושלמי אה ב' ד').

כפי שיווכח הקורא להלן, ימצא דברים מתמיהים שחידשו מחברים שונים ספריהם. בהעדר מקור מבוסס על ירידת מקדש משמים, פיתחו רעיונות שונים: יש מי שאומר, שירד מקדש של אש, יש מי שאומר, שיופיע מקדש של מבנים טובות ומרגליות, ויש מי שכתב, שמקדש יחזקאל הוא שירד משמים. כל אהבר והשערותו, על פי מה שנתחדש לו בתלמודו.

כן קיים אי דיוק בציטוט המקורות, דבר הפותח מקום לטעויות. למשל, בפירושי רש"י לא נאמר שמקדש ירד משמים. רש"י מדבר על מקדש "שיגלה יבא". מקדש כזה יכול להתגלות למשל, בידי אדם על הארץ, כשאר הגילויים הנחשפים בדורנו.

קיימות אמנם אגדות חז"ל, המזכירות אפשרות של מקדש משמים, אך במדרשים השונים מבואר, שמדובר במקדש בעולם הבא. בענין זה כבר קבע הרמב"ם, "שהעולם הבא אין בו אכילה ואין בו שתיה... אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (הלכות תשובה). ואם כן, מדובר במקדש רוחני. על התקופה הזו בעולם הרוחני אמרו חז"ל: "מצוות בטלות לעתיד לבא" (גדה ס"א).

תמוה הדבר, שהדנים בשאלה, לא נתנו את תשומת לבם לאבחנה הפשוטה הזו: כיצד אפשר להביא ראיה ממקדש רוחני הלקוח מעולם האגדה, לענין קיום מצוות בנין המקדש בדרך הטבע בעולם הזה?

ג. בנבואת נביאי ישראל אין זכר למקדש משמים

להלן נסקור שמונה נבואות מדברי נביאי ישראל, אודות בנין בית המקדש בעתיד. הקו המאחד את כולן הוא, שמקדש יבנה בידי אדם.

נבואה א': המקדש השלישי יבנה מארזי הלבנון

הנביא ישעיה מתנבא לא אחת על בנין מקדש העתיד, ומתברר, שלדעת רש"י, המקדש באחרית הימים יבנה בידי אדם, ככתוב: "כבוד הלבנון אליך יבוא" (ישעיהו ס', ט'). מפרש רש"י, שלצורך בנין המקדש לעתיד, יביאו מינים שונים של "עצי יער הלבנון", לירושלים ולמקדש, כגון, ברוש, תדהר ותאשור, "לפאר מקום מקדשי". כלומר, המקדש בעתיד יהיה עשוי מעצים ואבנים בידי אדם כבתקופת שלמה.

נבואה ב': המקדש יבנה בעזרת נכרים

יתירה מזו, נבואת הסיום של ישעיה, המשתרעת על פני הפרקים ס', ס"א, ס"ו מתארת את בנין ירושלים והמקדש בידי בני אדם. בנבואתו מתאר ישעיה שאף נכרים יטלו חלק בבנין ככתוב: "ובנו בני נכר חומותיך" (וראה 'אמונות ודעות' לרס"ג מאמר שמיני, הכותב, שהגויים הם שיבנו מקדש בעתיד, וזאת, כתשובה וכחרטה על כך, שהפריעו בבנין המקדש בימי בית שני).

נבואה ג': המקדש בנבואת ירמיהו — בידי אדם

ירמיהו מתנבא על המקדש (פרק ל, י"ח): "כה אמר ה'... ונבנתה עיר על תילה וארמון על משפטו ישב". מסביר רש"י, שה'ארמון' הוא המקדש, וכוונתו לומר, ש'ישב על משפטו' פירושו: כסדרו וכהלכתו. אף במשכן הנבנה מעצים נאמר: "והקמות את המשכן כמשפטו" שענינו כסדרו ומשטרו.

נבואה ד': המקדש שביחזקאל — יבנה בידי אדם

רש"י מסביר את הנבואה המפורטת של יחזקאל (פרק מ' והלאה) על מקדש העתיד: "הגד את בית ישראל את הבית... וישמרו את כל צורתו ואת כל חוקותיו ועשו אותם", מסביר רש"י: "ילמדו את עניני המידות מפך, שידעו לעשותם לעת קץ". כלומר, בעת קץ יבנה המקדש בידי אדם.

נבואה ה': המקדש בהושע — בידי אדם

בהושע ד', ד', כותב רש"י: "אחר ימי הגולה ישובו בני ישראל" ארצה. ומוסיף, שלמרות, שבימי רחבעם בן שלמה מאסו ישראל במקדש, ישובו בעתיד בתשובה, ואז — "זפחדו אל ה' ואל טובו" — זה בית המקדש". הפחד והרטט שמדובר עליו, זוהי תחושת החרטה על מאיסת המקדש בעבר, ופעולת התיקון והבנין של המקדש בעתיד (ראה גם ילקוט שמעוני שמואל סימן ק"ו).

נבואה ו': המקדש בנבואת זכריה — מקדש בידי אדם

אחת הנבואות המפורסמות, אשר יש מן האחרונים שנתלים בה, זוהי נבואת זכריה (ב', ג') האומר: "פרוזת תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה, ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב".

לכאורה, יש לנו ראייה מפורשת מנבואה זו, שתהיה חומת אש בירושלים לעתיד.

אולם המעיין בפסוקים ימצא, שלא מדובר על ירידת מקדש אש וחומת אש מן השמים. להיפך, הנביא אומר במפורש, שבירושלים שלעתיד לא תהיה

וומה (פרזות' פירושו, שהכל סביב יהיה פרוץ) אלא הקב"ה יהיה למגן ירושלים במקום החומה.

רש"י ממשיך בנבואה זו את שיטתו העקבית, בדבר בנין מקדש בידי אדם, מסביר: "ואני אהיה לה למגן, כאילו חומת אש סביב לה". כלומר, בירושלים זעתידיית לא יהיו, לא חומה, ולא אש.

המסקנה המתבקשת מנבואות אלו היא כדברי חז"ל בסוטה (מ"ז, א): "לא יובים ולא יער", היינו, לא מקדש משמים, ולא חומת אש משמים, אלא הכל משל.

נבואה ז': היכל ה' יבנה על ידי 'איש'

נבואה נוספת בזכריה (י', י"ב) מדברת על בנין הבית לעתיד: "הנה איש צמח שמו... ובנה את היכל ה'" מסביר התרגום שמלך המשיח יגדל ויצמח ויבנה את היכל ה'. ראה בתרגום וברש"י, המסביר אף הוא שמדובר בבנין המקדש בידי אדם.

נבואה ח': נבואת מלאכי אחרון הנביאים: המשיח יבוא אל המקדש הבנוי בידי אדם

בנבואת מלאכי נאמר: "כי פתאם יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים". הרמב"ם ב'אגרת תימן' מסביר את תוכן הפסוק, שמלך המשיח יופיע, כשישראל יבנו את ירושלים ואת המקדש, ואז יבוא משיח אל ההיכל הבנוי. כך גם במדרש "לקח טוב" (בראשית מ"ט, י"א), וכך גם בדברי רבנו סעדיה גאון (אמונות ודעות מאמר שמיני) נאמר: "יתגלה לנו משיח בן דוד פתאום, ומוליך עמו אנשים, עד שיגיע לבית המקדש".

אף בנבואה אחרונה זו, החותמת את דברי הנביאים האחרונים, לא מצא רש"י לנכון להודיענו על דבר קיומו של רעיון, בדבר ירידתו של מקדש מן השמים.

ד. מצות בנין המקדש השלישי — ב'כתובים'

מבין המקורות השונים בכתובים נביא מקור אחד בלבד, אך הוא מבטא בצורה פשוטה ומפורשת את דעת רש"י.

כך כותב רש"י על הפסוק בקהלת "אודה כסף לא ישבע כסף": "אודה מצוות לא ישבע מהן. (אך אם בין המצוות שעשה אין) מצווה מסוימת וניכרת, כגון, בנין בית המקדש — גם זה הבל... כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש".

כלומר, כל המצוות שאדם יעשה בעולם הזה "הבל" הן, אלא אם כן יעשה מצווה קיימת לדורות, והיא "מסוימת וניכרת כגון בנין בית המקדש".
הווה אומר, בנין המקדש לדעת רש"י הוא בנין בידי אדם, וזוהי המצווה הגדולה והחשובה ביותר עלי אדמות, אם יזכה האדם ויבנה אותו כמו ידיו.
מסקנה: בתורה, בנביאים ובכתובים, שיטת רש"י היא, שבית המקדש השלישי יבנה בידי אדם.

ה. חכמי התלמוד: המקדש השלישי יבנה בידי אדם

להלן לקט מתוך מסכתות הש"ס, המראה שיטה עקבית של חכמי התלמוד הבבלי, הסבורים, כי המקדש יבנה בידי אדם.

א. מסכת ברכות: 'תקון היכלך' – בידי אדם

במסכת ברכות (כ"ט א') מובא נוסח 'תפילה קצרה', לאומרה בשעת דחק. זה נוסח הברכות העוסקות בבנין ירושלים וצמיחת דוד: "וישמחו הצדיקים, בבנין עירך ובתיקון היכלך, ובצמיחת קרן לדוד עבדך". לא נאמר: "וישמחו הצדיקים בירידת מקדשך משמים", אלא ישמחו בבנין... ובתיקון... וזאת לפני ימות המשיח. שכן צמיחת קרן לדוד באה אחרי תיקון ההיכל. נמצא, שבנין ירושלים ותיקון המקדש יהיה בשר ודם.

ב. מסכת תענית: כשישראל יבנו מקדש למטה יכנס הקב"ה למקדש של מעלה

מאמר המובא פעמים אחדות בדברי חז"ל בתלמוד, במדרש ובזוהר, אומר: "אין הקדוש ברוך הוא נכנס בירושלים של מעלה עד שתיבנה ירושלים של מטה".

מאמר בלשון דומה, מובא במסכת תענית (ה' ע"א ראה ב'דקדוקי סופרים' שם). שענינו, עד שישראל לא יבנו את ירושלים ואת המקדש של מטה, לא יכנס הקב"ה לירושלים של מעלה.

ג. מסכת כתובות: המקדש שנבנה בידיהם של צדיקים חביב לפני הקב"ה וכאילו עשאו כמו ידיו

במסכת כתובות (ה' א') נאמר, ש"במעשה ידיהם של צדיקים [כלומר מעשה הבנין של המקדש] כתיב: 'מקדש ה' כוננו ידיך'". מסביר רש"י שם: "מקדש – מעשה ידי צדיקים הוא". ומוסיף רש"י, ש"מעשה ידיהם של צדיקים", נקרא –

"מעשה ידיו של הקב"ה". כלומר, חיבתו של הקב"ה למעשה ידיהם של צדיקים בבנין המקדש כה רבה, עד שקורא למעשה שלהם "מעשה ידיו". ללמדנו, שחביב מקדש הבנוי בידי אדם בעולם הזה מאפשרות של מקדש משמים.

ד. מסכת מידות: מסכת בנין הבית השלישי — בידי אדם

ההוכחה הברורה שבית המקדש השלישי יבנה בידי אדם. זוהי העובדה, שחז"ל ראו לנכון, ללמד לדורות את תכנית בנין הבית לפרטיו במסכת מידות: החצרות, הלשכות, ההיכל, והמידות המדויקות של הבית והעזרות. הדבר מלמד, שמסכת זו היא תכנית הבית השלישי, אשר יש לבנותו באותה מתכונת.

כך גם כותב הרמב"ם בהקדמתו למשנה, ש"מסכת מידות אין ענינה, אלא סיפור מידת המקדש וצורתו והיאך בנינו. והתועלת בכך, שכשיבנה, לשמור בו אותה צורה ואותו היחס". ברור מדבריו, שהמקדש יבנה בידי אדם, אשר ישמרו במהלך הבנין את צורתו ואת מידותיו. מסכת מידות אינה אפוא סיפור העבר, אלא הלכה למעשה לעתיד.

ה. מסכת שבועות: בנין בית שלישי והרחבת העזרות — בידי אדם

במסכת שבועות דף ט"ו, דנה הגמרא באפשרות להרחיב את חומת העזרה בימים שבסמוך לחג השבועות. הדיון אינו עוסק בענין בית ראשון ושני אשר כבר חרבו, אלא בבית השלישי שיבנה במהרה בימינו. והיה, אם ירצו להרחיב את העזרה בסמוך לחג השבועות, איך יעשו כדי לקדש את העזרה המורחבת. כל הדיון כולו עוסק בשאלת הרחבת הבית השלישי. ואכן הפרשן רש"י במהלך הסוגיא הזו, וכן בפירושו לסוכה (מ' ע"א) מגדיר את הבניה הזו במפורש, שהיא בניה "בידי אדם", עיין בדבריו.

ו. שיטת בעל ה'תנחומא': הרעיון המרכזי במקדש —

בנינו בידי אדם

'בעלי התוספות' במסכת שבועות ט"ו ע"ב מביאים מקור לכך, שהמקדש 'יבנה מאליו', מדברי מדרש 'תנחומא'.

בבדיקה שיטתית במדרש 'תנחומא' מתברר, כי מקור כזה אינו בנמצא ב'תנחומא'. שלא כדרכם, אין 'בעלי התוספות' מביאים את לשון המדרש, ואף לא מציינים את הפרשה שם נאמרו הדברים. להיפך, המעיין במדרש 'תנחומא', ימצא שיטה מחשבתית מסודרת, המוכיחה את ההיפך.

מקדש שלישי יבנה בידי ישראל ואומות העולם

ראה תנחומא ויחי (סימן י') על הפסוק "אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו", שם מפרש הפרשן את כוונת הפסוק, שישראל, שנמשלו לגפן, יבנו את העיר ירושלים ואת שער האיתון, היינו שער ההיכל, ואף את המקדש כולו. כן ראה מדרש 'תנחומא' לויקרא י"א, ז' האומר: "למה נמשלה מלכות זו (מלכות אדום) לחזיר? ... שעתידה להחזיר עטרה ליושנה" (כך לפי גירסת הראשונים). וכתב רבנו בחיי בפירושו להסברת מאמר חז"ל זה: "בית ראשון בנה שלמה, שהוא מזרע יהודה, בית שני בנה זרובבל... ונעשה על ידי כורש, שנתן רשות בזה, אבל בית שלישי עתידה אומה זו (מלכות אדום) לבנותו, וזהו שאמרו: 'עתיד להחזיר עטרה ליושנה', לפי שחרב על ידה". נמצא, ששיטת התנחומא היא, שבנין המקדש יהיה בידי אדם, כלומר, ישראל ואף אומות העולם.

בנין המקדש והכלים בידי אדם חביבים ממעשה שמים וארץ

לא כאן המקום להאריך בשיטתו הרעיונית של ה'תנחומא', אך דיים של כמה משפטים כדי להראות, ששיטתו היא, שכל עיקרו של המקדש הוא, שהוא עשוי בידי אדם. וכגון "נתאוה הקב"ה שתהא לו דירה למטה" (פרשת בחוקותי). ללמדנו, שכביכול ענין אחד לפניו, להתגורר ולשכון עלי אדמות בעולמנו שלנו.

רעיון מהפכני אחר מביא בעל המדרש, שמעשיו של אדם בעולם הזה "גאים וחשובים ממעשה ידיו של הקב"ה" (תנחומא תזריע).

רעיון זה בא לידי ביטוי גם במאמר הבא: "למעשה ידיך תכסוף" — "שאתה מתאוה למעשה ידיך... אמר הקב"ה: חביב עלי נרות, שאהרון מדליק מן המאורות שקבעתי בשמים".

אף מאמר זה מלמד, שהקב"ה חפץ ורוצה במעשיו הפעוטים של בשר ודם, החי על פני האדמה ועובד את בוראו כמידת יכולתו, על פני כל הנפלאות, שברא הקב"ה ביקום.

לפיכך, דברי 'בעלי התוספות' בשבועות ט"ו, ב', כאילו דעת ה'תנחומא' היא, ש"מקדש שלעתיד הוא עשוי מאליו בידי שמים", עומדים בסתירה לשיטת בעל ה'תנחומא' המדגיש את ההיפך, שמעשי האדם רצויים לפני הבורא יותר ממעשה שמים. (וראה ספר המצוות לרס"ג, מאת הרב ירוחם פישל פערלא, שתמה על דברי 'בעלי התוספות', וכתב, שבתנחומא אין מקור כזה, והמקורות בתלמוד ובראשונים מוכיחים ההיפך).

שיטת הזוהר: מצות בנין המקדש לדורות — בידי אדם

שיטת הזוהר היא, כי מצות בנין המקדש לדורות מוטלת על האדם, כמובא בזוהר וישלח (ק"ע, ע"ב): "שיש באדם מאתים ארבעים ושמונה אברים כנגד ימ"ח מצוות עשה שבתורה, שמצוה לעשותן". לאור ההקבלה הזאת, מובא בזוהר בשלח (נ"ט ע"ב): "מצוה לבנות בית מקדש למטה בארץ בדומה לבית מקדש העליון בשמים". הזוהר בפירושו מסתמך על הפסוק "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך".

יתירה מזו, בהקדמת ספר הזוהר, מיד בפתיחה נאמר: "הנני נשבע לך [לאומה הישראלית] שלא אכנס אני למעלה [למקדש] עד שיכנסו בך אוכלוסיך יושביך למקדש של מטה, וזוהי נחמתך" (עי"ש, שכן, תרגמנו באופן חפשי). כך גם מובא בזוהר (חלק ג' קמ"ז ב'): "נשבע הקב"ה, שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנסו ישראל בירושלים של מטה" (וראה גם בפרשת ויחי חלק א' רל"א א' בלשון דומה ועוד).

שיטת הזוהר תואמת אפוא באופן מלא, את דעת חז"ל בתלמוד במסכת תענית (דף ה') ובמקומות אחרים בש"ס, שמקדש יבנה בידי אדם. יתירה מזו, לדברי הזוהר, מאז החורבן, עזב ה' את היכלו בשמים — כביכול, והוא ממתין בחוץ, עד שישראל יקומו ויבנו מקדש בארץ, כשהוא מתנה את כניסתו להיכלו בכניסתם של ישראל.

ח. הרמב"ם: מצוות בנין המקדש לדורות — בידי אדם

לאור המקורות הנ"ל בתורה שבכתב ובדברי הנביאים, וכן בתלמוד, במדרש ובזוהר, ברור, שמצוות בנין המקדש היא חובה לדורות. ואכן, כך קבע הרמב"ם ב"ספר המצוות" (מצוה כ') שמצוות בנין המקדש היא מצוה לדורות.

כך גם כתב בתחילת הלכות בית הבחירה: "מצוות עשה לעשות בית לה'... שנאמר 'ועשו לי מקדש'... עושין בו 'קודש' ו'קודש קדשים'... ועושין במקדש כלים... ומרצפין וכו'". וכך הולך הרמב"ם ומפרט על פני שמונה עשר פרקים את מעשה בנין המקדש לפרטיו, על פי מסכת מידות ושאר מסכתות הש"ס. הרמב"ם אינו מזכיר דבר וחצי דבר, לא בספריו ההלכתיים ולא בספריו המחשבתיים, בדבר האפשרות של ירידת מקדש משמים.

ט. שיטת רש"י: מקדש יבנה בידי אדם

המושג 'מקדש משמים' נזכר בדברי רש"י לפתרון בעיה פרשנית בסוגיא תמוהה

כאמור לעיל, שיטת רש"י בפירושו לתורה, לנביאים ולתלמוד, שמקדש יבנה בידי אדם.

אכן, בפירושו למסכת סוכה (מ"א, א'), שם נבדקת האפשרות שבית המקדש השלישי יבנה בסמוך לחג הפסח, במהלך פירושו לסוגיא, נזקק רש"י למושג 'מקדש משמים', אך יש להתבונן באיזה הקשר נאמרו הדברים.

אחת האפשרויות הנזכרות בגמרא היא, שהמקדש נבנה ביום טוב ראשון של פסח. למסקנה, האפשרות הזאת נדחת. עם זאת, רש"י כפרשן, ראה לנכון לפתור את השאלה, כיצד יתכן, שיבנה מקדש ביום טוב של פסח. (ראוי להזכיר, שפרשנים אחרים מבין הראשונים, כגון 'המאירי', מסבירים, שהדבר יכול לקרות כתוצאה של טעות בהחלטת בית דין, בעת בנין בית שלישי, שיתירו לבונים לגמור את המלאכה גם עם כניסת החג). הפתרון, שרש"י מציע להסברת דעת התרצן בגמרא הוא: ש"מקדש העתיד שאנו מצפין, בנוי ומשוכלל, הוא יגלה ויבא משמים". רש"י כותב זאת כאמור, להסברת מהלך הסוגיא, אם כי למסקנה המהלך כולו נדחה, ומתבטל הצורך להזקק לפתרון, שיסודו בפלפול ובאגדה.

יש לתמוה אפוא, על כמה מחכמי ישראל בדור האחרון, אשר עשו את דברי רש"י אלה, יסוד מוסד לשיטתם, בדבר ביטול מצוות עשה של בנין המקדש בזמן הזה.

המאמין בירידת מקדש משמים ותולה זאת ברש"י גומל רעה תחת טובה

המעייין בסוגיה שם יראה, כיצד רש"י כותב במפורש, שבנין בית שלישי יבנה בידי אדם. וכפי שכתב בתחילת הסוגיא "אימתי תגמר המלאכה"? ברור לרש"י, כי מלאכת בנין הבית השלישי תיעשה בידי ישראל. אם אמר רש"י, ש"מקדש יגלה ויבא משמים" כהכרח להסביר את דעת התרצן, האם הכריז שזו "שיטת רש"י"? והאם כתב במקום כל שהוא, שמצות בנין בית שלישי בטלה? על כגון זה אמר הנביא ירמיה (י"ט, ה'): "אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי!"

כבר כתב הרמב"ם ב'פתיחה' לספרו 'מורה נבוכים', כי הוא מבקש מכל מעייין בדבריו, שיפרש אותם באופן נאות התואם את כוונתו. והיה, אם יפרש את דבריו בניגוד לכוונתו, נמצא מוזיק, וגומל למחבר רעה תחת טובה. דומה,

שהרמת דברי רש"י אלה על נס כ'שיטת רש"י, ובאופן מנוגד למה שכתב
בשיטה מסודרת בפירושו, יש בה משום כפיית טובה לפרשן הגדול לתורה.

המקדש בעולם הבא ותכונותיו המיוחדות על פי המדרש, הזוהר והקבלה

אכן, מצאנו בדברי חז"ל דברים אודות מקדש בעולם הבא, כשהדברים
נאמרים על דרך הדרש, הרמז והסוד. אך אין לערבב את המושגים. בודאי
שאין לערבב מצוות, שחובת קיומן בעולם הזה, עם מקדש רוחני בעולם הבא.
להלן כמה מובאות ממדרשי חז"ל, וכן מספרי הזוהר והקבלה, אודות
המקדש ותכונותיו בעולם הבא.

דברי רש"י בענין מקדש העתיד ה"בנוי ומשוכלל" — מכוונים לעולם הבא
בילקוט שמעוני דברים תתקנ"ז מובא מדרש, שהוא ככל הנראה המקור
לדברי רש"י. שם נאמר: "חופף עליו בעולם הזה. כל היום" — לימות המשיח.
ובין כתפיו שכן" — בנוי ומשוכלל לעולם הבא". המילים "בנוי ומשוכלל"
מוכיחות בבירור, כי מכאן לקח רש"י את פירושו בענין "מקדש העתיד בנוי
ומשוכלל יגלה ויבא משמים". אך חז"ל מדגישים בדבריהם, שמקדש כזה יגלה
בעולם הבא.

דומה, שדבר מיותר הוא לומר, שיש להבחין בין המושג "עולם הזה", לבין
המושג "עולם הבא". העולם הזה הוא עולם של קיום המצוות, ואילו העולם
הבא הוא עולם קבלת השכר, עולם שאין בו מצוות, וכדברי חז"ל: "היום [בעולם
הזה] — לעשותם, ומחר [בעולם הבא] לקבל שכרם" (עירובין כ"ב, ע"ב, ע"ב).
כבר הבאנו לעיל את מאמר חז"ל (נידה ס"א, ב') "מצוות בטלות לעתיד לבא",
ואת דעת חז"ל כפי שהובאה בדברי הרמב"ם: "העולם הבא, אין בו אכילה
ושתייה... אלא צדיקים יושבים... ונהנים מזיו השכינה" (ברכות י"ז). מדובר אפוא
בעולם שאין בו מצוות. ממילא אין ללמוד ממדרש זה דבר לעולמנו.

מקורות בזוהר: ירידת מקדש וירושלים במובן הרוחני — בעולם הבא
גם בזוהר הקדוש מדובר על ירידת מקדש משמים, אך אף שם נאמר, שמקדש
כזה אמור להיות בעולם הבא. ראה זוהר חלק ג' (ר"כ, ע"ב) שם נאמר [בתרגום
חפשי]: "עד היום הבנין הקדמון של הקב"ה [המקדש] לא היה בעולם. ולעתיד
לבא [בעולם הבא] נאמר: 'בונה ירושלים ה'". הבית הראשון והבית השני, יריד
ה' את שני הבתים כאחד מלמעלה".

הזוהר מדבר על בית מקדש רוחני, שקדם לעולם, המצוי בשמים ומורכב משני "בתים", כלומר, משתי קומות, שהקב"ה עתיד להוריד אותו לעתיד לבא משמים. וראה שם, שהדבר יקרה אם ישראל יהיו "כמו המלאכים הקדושים בשמים".

כן ראה זהר 'מדרש הנעלם' בראשית קי"ג שם נאמר: "עתיד הקב"ה לחדש את עולמו [בעולם הבא] ולבנות ירושלים ולהורידה בגויה מלמעלה... לפיכך, אין הצדיקים מקבלים את נשמתן [בתחית המתים] אלא במקום קיים לעולמים [בירושלים], כדי שהנשמה תהיה קיימת לעולמים". מדובר בזוהר במפורש, על תקופת לעתיד לבא, כשהעולם יתחדש ותהיה הנשמה קיימת לנצח, שם תרד ירושלים מלמעלה. ברור, שכל זה אינו נוגע לעולמנו.

המעין בדברי הזוהר לאשורם, חש בבירור, שמדובר ברמז, בסוד ובמשל, אודות מושגים, שהם מעבר למציאות האנושית, ואותו 'מקדש קדמון' שירד, וכן 'ירושלים' שתדל מלמעלה, הם מושגים רוחניים, ואין ללמוד מהם דבר לגבי מצוות בנין הבית השלישי בעולם הזה.

הרמח"ל: התעלות בית המקדש בעולם הבא עד כסא הכבוד בעולם העליון
בכתבי הרמח"ל בקבלה, מצינו תיאור על תקופת העתיד לבא, שם נאמר, שמקדש ירד ארצה. יתירה מזו, הרמח"ל כותב שקיימת בחינה של עלית מקדש השמימה.

ראה "גנזי רמח"ל" (עמ' שכ"ה) שם נאמר: "כשהקב"ה יוציא חמה מנרתיקה להעביר כל חושך מן העולם... בתוך האש ההיא, יהיה כל הבית הבנוי, בית המקדש של מעלה, שירד באותו הזמן למטה... בזמן הקרבת הקרבן שיקריבו בבית המקדש, ייראו כל חלקי הבית הקדוש מאירים זה בזה, ועולים עד הכסא למעלה וכל חיות הקודש יעמדו בשירתם. ואש שאמרנו, יתלהט ברשעים לעשותם אפר".

הרמח"ל מדבר על תקופה של 'לעתיד לבא' בעולם הבא, כשהקב"ה יעביר כל חושך מן העולם". התאור כולו משל, שכן מדובר שבית המקדש של מעלה יהיה "בתוך האש ההיא". גם התיאור על מקדש העולה למעלה, אינו אלא משל להתעלות בית המקדש ועבודתו למטה, עד כסא הכבוד בעולם העליון, אך אין הכוונה לחיים אנושיים בצורתם הנוכחית עלי אדמות בעולם הזה.

י"א. הפתרון לתמיהות על שיטת רש"י

האבחנה בין מקדש בעולם הזה, שחובה לבנותו בידיים, לבין מקדש בעולם הבא, שכולו שמימי, מסבירה את הסתירה בדברי רש"י, אשר לכל אורך

פירושו קובע, שמצוות בנין המקדש מוטלת על בני אדם עד סוף כל הדורות, ואילו בפירושו למסכת סוכה (וכן בראש השנה) מביא את הרעיון ש"מקדש העתיד יגלה בידי שמים".

הסתירה המדומה מיושבת. שכן רש"י אינו חולק חלילה על העקרון, שמצוות התורה קיימות לעד ולעולמי עולמים, אך כדי לתרץ את דברי האמורא בגמרא, המעלה אפשרות רחוקה של בנין בית המקדש ביום טוב, רואה רש"י הכרח להשתמש במושג של 'מקדש משמים' בעולם הבא, ובכך נותן רש"י לתרצן פתח להסברת האפשרות התמוהה של בנין בית המקדש ביום טוב. אף באשר לתרצן, אין כלל בטחון שהפתרון של רש"י, מקובל עליו, שכן פרשנים אחרים הסבירו את דבריו בדרכים אחרות כג"ל, ולאחר כל ההסברים נשארו דבריו סתומים.

י"ב. האמונה במקדש משמים עומדת בסתירה ליסודות התורה

המושג 'מקדש משמים' בעצם קיומו ובאמונה בו, יש בו קריאת תגר, חלילה, על יסודות התורה והאמונה.

נמנה להלן כמה מיסודות התורה, הסותרים אפשרות של קיומו של מושג כזה ביהדות.

מיסודות האמונה היהודית הוא להאמין, שאין שינוי במצוות התורה. לפיכך, לא תתכן מציאות, שה' יצוה תחילה על ישראל לבנות מקדש כמצוה לדורות, ולאחר מכן תבוא הוראה לחדול מלבנות, שכן המקדש ירד משמים. אלו הם דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה, (וכך גם בהקדמתו למשנה) וכן בנוסח התמציתי באגרת תימן: "משה רבנו... אמר לנו, שלא נשארה מצוה בשמים לתת... לא בשמים היא! וחייבנו להאמין בתורה הזאת, אנו ובנינו ובני בנינו עד סוף כל הדורות, שכן כתוב: 'הנגלות לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת... וכל נביא שיאמר... שאחת מכל המצוות בטל חיובה — שיקר! ... לפיכך נהרוג אותו אם תהיה לנו יכולת על זה".

הקביעה, כי בשלב מסוים בטלה החובה מעל ישראל לבנות מקדש, והמצוה מוטלת על השמים, סותרת אפוא את יסודות התורה בשלשה תחומים:

א. מאחר שדבר כזה לא נאמר בתורה שבכתב, וזוהי קביעה מאוחרת, נמצא, שמשמים שינו את התורה חלילה.

ב. מאחר שכל המצוות נתחייבו ישראל לקיימן עד סוף כל הדורות, ואילו מצוות בנין המקדש נאמרה רק ביחס לבית ראשון ושני (לדעת הסוברים כך) ומקדש שלישי יבנה (לדעתם) בידי שמים, נגרעה מצוה זו בכך, שמשך זמן חיובה נקטע, והתורה אמרה: "ולא תגרעו ממנו".

ג. אסור לחדש מצוה בתורה, לא לנביא ולא לפרשן, כיצד אם כן קרה, שרש"י חידש דבר שלא ידענו ממשוה רבנו, לא מפי נביא, ואף לא מפי חז"ל, שמצוות בנין בית שלישי בטלה?
לאור האמור, אין להעלות על הדעת, שרש"י יחדש שיטה כזו, שכן, קביעה כזו, כמוה כעקירת יסודות התורה והאמונה הישראלית, בדבר נצחיות התורה, וחובת קיום המצוות עד סוף כל הדורות.

יג. מקדש הנעשה בידי שמים — פסול לעבודה

שיטת רש"י היא, כי כל מצוה חייבת להיעשות בידי אדם, ואם לאו — פסולה.

ראה מה שכתב רש"י במנחות (ל"ג א' וב') שאם אדם קבע תחילה את הקלף של המזוזה על לוח עץ, ואחר כך עשה מן הקרש והלוח משקוף ומזוזה לדלת — המזוזה פסולה, וזאת, משום "תעשה" — ולא מן העשוי". רש"י לומד זאת ממצוות ציצית, שכן בציצית נאמר "ועשו להם ציצית" (וראה רמב"ם הלכות תפילין פרק ו' הלכה ה' שפסק כך) היינו, יש לעשות הכל בידיים ובסדר הנכון, ולא שהמצוה תיעשה מאליה.

הדבר תמוה, שכן במזוזה לא נאמר "ועשו" או "ועשית", אלא "וכתבתם על מזוזות ביתך"? אך דעת רש"י היא, ש"תעשה" — ולא מן העשוי", הוא כלל מחייב בכל מצוות התורה, גם אלו שלא נאמרה בהן לשון 'עשיה'.

מעתה, יש לשאול: הרי במצות בנין המקדש, נאמרה המלה "ועשו" שמונים ושמונה פעמים, כגון "ועשו לי מקדש", וכן תעשו" "ועשו ארון", "ועשית מגורה", "ועשית שלחן" וכו' וכו' כמובא לעיל. (כן נאמרו חמישים ושתיים פעם צוויים אחרים שפירושם גם כן ציווי לעשות, כגון: "וציפית", "ויצקת", "והברת", "ופיתחת", "ומלאת" "ושיבצת") כל אלה צוויים הם לעשות את המקדש, הכלים והבגדים, כדי שהמקדש יהיה עשוי בידי אדם דווקא, ואם לאו, המקדש פסול (כמו ציצית, תפילין, מזוזה, סוכה וכד').

כיצד יתכן אפוא, שרש"י עצמו יאמר דבר הפוך, היינו, שהמקדש וכל אשר בו יבואו עשויים משמים, זאת כשהתורה אמרה מאה וארבעים פעם: "תעשה"! — אתה במו ידיך, ולא מן העשוי? דומה, שלא ימצא פוסק, שיתיר להדליק מגורה בהיכל ולהקטיר קטורת, במקדש ובכלים שלא נעשו בידי אדם. ברש"י, על כל פנים, לא מצאנו היתר כזה.

"ד. שיטת רש"י: "אסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים"

שיטת חז"ל במקומות רבים בש"ס היא, שגנאי הדבר להסתייע בנס. כך מובא במסכת שבת (ק"ג ב') באדם שמתה עליו אשתו, ולא היה מי שיניק את בנו, ונפתחו לו דדי אשה והניק את בנו. אומר על כך אביי בגמרא: "כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו סדרי בראשית!"

רש"י בעקבות דברי חז"ל אלה ודומיהם אומר: "כמה שאפשר להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון" (תענית כ"ד, ב'). באותו מקום במסכת תענית (כ"ד, א') אומר רש"י בצורה יותר פסקנית: "אסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים!" כיצד יתכן אפוא, שרש"י הקובע שאסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים אפילו בדבר פעוט, ימציא שיטה, שצריך ליהנות ממעשה ניסים מופלא, שלא נשמע דוגמתו, כמו ירידת מקדש משמים עם הכלים והבגדים, ויהיה מותר ליהנות ממנו ולקיים באמצעותו מצוות לא לשעה ולא לשנה אלא לדורות?

ט"ו. רש"י: "אין סומכין על הנס" במקדש ועבודתו

כלל פשוט בתורה: "אין סומכין על הנס", לא בעניני חולין, ואף לא בדברים שבקדושה, ובוודאי שלא במקדש.

ראה את דברי הגמרא ביומא כ"א: "אמר ר' יהושע בן לוי: נס גדול נעשה בלחם הפנים: סילוקו כסידורו" (ונשאר חם על השלחן משבת אחת לשבת שניה). אף על פי כן קובעת הגמרא במסכת שבת (קכ"ד א'), שיש לשים בשולחן לחם הפנים קנים להבדלה בין לחם אחד לחבירו, כדי שלא יתעפשו. ומסביר רש"י שם: "דלא סמכין אניסא".

כך למעשה מובא בגמרא פעמים רבות בקשר למצוות הקשורות למקדש (ראה ירושלמי יומא פרק א' הלכה ד' בענין כהן גדול במקדש ביום כיפור ועוד) ש"אין סומכין על הנס".

כלל ידוע קובע הרמב"ן ביחס למצוות רבות בתורה: "התורה לא תסמוך באזהרותיה על הנס" (רמב"ן ויקרא כ"א י"ז ועוד) והדברים ארוכים. לאור האמור יש לשאול, לדעת אלו הסבורים, ששיטת רש"י היא, שאין לבנות מקדש בידי אדם עד שירד מקדש של נס משמים, נמצא, שהתורה תובעת מאתנו לסמוך על הנס, ודווקא בענין המקדש. עד כדי כך, שנאסר לבנות מקדש בידי אדם, מחמת הנס הבטוח של ירידת מקדש משמים! לשיטה זו חידש רש"י כלל, הסותר את דברי עצמו. שכן, אם בכל מקום כתב שאין לסמוך על הנס, אפילו במקדש, הנה, בענין בנין המקדש סבור רש"י שיש לסמוך על הנס. ואם כן — סומכין, או אין סומכין?

ט"ז. הסומך שירד מקדש משמים – עובר על לאו שבתורה

אחד מאיסורי ה'לאו', שנאמרו בתורה הוא: "לא תנסו את ה' אלקיכם". ראה ירושלמי יומא (פרק א' הלכה ד') המתאר את הפעולות שעשו סביב כהן גדול ביום הכפורים בבית המקדש, שלא יראה קרי. זאת, למרות שאחד הניסים הקבועים בבית המקדש הוא: "שלא ארע קרי לכהן גדול ביום הכפורים" (אבות פרק ה'). מסביר הירושלמי, שמנעו מן הכהן הגדול אכילה ושינה בערב יום כפור, מחשש איסור לאו של "לא תנסו את ה' אלקיכם". שכן, האומר אתרפה מן המצוה ואמנע מלעשותה ואראה: אם יעשו לי נס משמים להשלים אותה כהלכתה – מוטב, ואם לאו – תיבטל, בכך מגסה האדם את בוראו.

וראה רמב"ן (דברים ו', י"א) ו'ספר החינוך' (מצוה תכ"ה), המסבירים, שהאיסור שנאמר, שאסור לנסות את ה', הוא כדוגמת הנסיון שניסו ישראל את ה' במדבר, לראות אם יוכל לעשות להם ניסים ולהוציא להם מים מן הסלע וכיוצא בכך.

לשיטה האומרת, שיש להמנע מלקיים את מצות בנין המקדש, אלא יש להמתין, ולסמוך על כך, שמשמים יחוללו נס והמקדש ירד, נמצא, שמנסים את הקב"ה: היוריד מקדש אם לאו? והתורה אמרה: "לא תנסו"!

י"ז. ירידת המקדש וירושלים בעולם הזה – ב'חזון יוחנן'

בטרם נדון בדברי מחברים אחדים מן האחרונים, הסבורים, שמקדש ירד מן השמים בעולם הזה, ותולים את שיטתם ברש"י, יש להקדים ולהביא מקור, שאינו מדברי חז"ל, ובו אכן מדובר על ירידת המקדש וירושלים מן השמים בעולם הזה.

מקור כזה מצינו בספרים החיצוניים ב'חזון יוחנן'. ספר, שנכתב במהלך ימי הבית השני. הנוצרים אימצו את הספר זה, ושילבו אותו בסוף ספרי הברית החדשה. אם נזקקים אנו למקור זה, אין זאת, אלא משום שחז"ל התירו במקרים מיוחדים להביא מובאה מספרים אלה לצורך בירור האמת, כמובא במסכת ראש השנה (כ"ד, ע"ב): "לא תלמד לעשות" – אבל אתה למד להבין ולהורות".

להלן כמה משפטים מ'חזון יוחנן': "וארא, והנה העיר הקדושה ירושלים החדשה יורדת מאת האלקים מן השמים... ואשמע קול גדול מן השמים לאמור: הנה משכן אלקים עם בני אדם ושכן בתוכם... ויקחני ברוח על הר גדול וגבוה, ויראני העיר הקדושה ירושלים הגדולה יורדת מן השמים מאת

האלקים... ולה חומה גדולה וגבוהה, ושנים עשר שערים לה... והיכל לא ראיתי בה, כי ה' אלקים צבאות, הוא והשה [הכבש] – היכלה".

בחזון זה, אכן יורדת ירושלים וחומותיה במציאות בעולם הזה, אין בדברים לא דרש, לא רמו ולא סוד, אלא הדברים פשוטים כמשמעם. ואכן, לא בכדי דחו חז"ל את הספרים האלה מלבא בקהל, זאת מפני דברי החלומות וההבל, ונבואות השקר שבהם.

י"ח. ירידת מקדש שכולו אש משמים בספר 'שלהבתיה'

לאור האמור, יש לתמוה על כמה מחכמי ישראל בדורנו, אשר כתבו בספריהם דברים בענין ירידת מקדש משמים בעולם הזה, ולפיכך – לדעתם בטלה מצוות עשה של בנין המקדש.

ראה בספר "שלהבתיה" מאת הרב ש. אבינר שליט"א, הכותב בלשון זו: "בודאי שלא נעלמו מעיני הרמב"ם כל הגמרות (?) וכל המדרשות (?) המורים לכאורה, שבית המקדש של אש ירד משמים בנוי ומשוכלל" (עמ' 13 שם).

כן כותב הרב (בעמ' 55) תחת הכותרת "מקדש של אש" בשם הרמח"ל, "שבית המקדש השלישי ירד כולו אש מן השמים". כן כתב שם, ש"רש"י ו'תוספות' מוכירים בשם חז"ל, שירד מקדש של אש מן השמים". הדבר תמוה, היכן הגמרות והמדרשות שציין? והיכן מצא ברמח"ל ירידת מקדש אש בעולם הזה? וכך רש"י ובעלי התוספות, לא העלו על שפתיהם את המושג 'מקדש של אש', ובודאי שלא בשם חז"ל?

כאמור, רש"י כותב, בהסברת דברי הנביא זכריה: "ואני אהיה לה חומת אש" שאינם אלא משל, היינו, הקב"ה יהיה לירושלים "למגן כאילו חומת אש", ואילו הרב המחבר, הפך את דברי המשל של הנביא, למציאות ולעובדה בעולם הזה, וכפי שכתב "מקדש שלישי – כולו שמימי! כולו אש היוורדת משמים!".

י"ט. הופעת מקדש של אבנים טובות ומרגליות

מחבר אחר, שנאחו בדברי רש"י בענין "מקדש העתיד שיגלה ויבא משמים", הוא הרב חיים נתנזון, בספרו 'עבודה תמה' (שער ז') הכותב: "בית המקדש לעתיד יהיה מעשה שמים, מאבני חפץ ואבני יקר, אבנים טובות ומרגליות שלא נמצאו דוגמתן בעולם... על כל פנים, גם המקדש גם המזבח, לא יהיה מעשה בשר ודם" ראה בדבריו שם, שבנה את שיטתו על יסוד דברי חז"ל במסכת בבא בתרא ע"ה.

המעייין בדברי חז"ל שם לעומקם יראה, שכולם רמזו ומשל לתקופה של לעתיד לבא בעולם הבא, ואין המושגים 'אבנים טובות ומרגליות' והתיאורים על ירושלים שלעתיד בדברי חז"ל, אלא משל ומליצה לעולם שכולו טוב. תמיהה אפוא, איך הביא המחבר את דברי חז"ל באגדה כשיטה הלכתית, שהיא שיטת רש"י לדעתו, הבאה לאסור את בנין המקדש בעולם הזה?

כ'. ירידת מקדש יחזקאל – מן השמים

שיטה אחרת המדברת על ירידת מקדש יחזקאל מן השמים, היא שיטת מרן הרב גורן שליט"א.

כך כותב מרן הרב הראשי בספרו "הר הבית" (עמ' קס"ד): "אם איתא, שבית מקדש שלישי ירד משוכלל מן השמים, קשה מאד להניח התרחשות נס על טבעי כזה של ירידת מקדש בנוי מאש מן השמים ללא שינויים מפליגים בטבע ובלא מלך המשיח". ושם בעמ' קס"ג כתב: "בית המקדש השלישי חייב להבנות לפי מתכונת בית המקדש של יחזקאל – הוא הבית השלישי. ואז היה חייב להבנות בידי שמים, לדעת רש"י ותוספות וסיעתם מבין חכמי צרפת, ולא לבנותו בידי אדם".

שני דברים כותב הרב הראשי שליט"א בשם רש"י, אך בפירוש רש"י איננו מוצאים סימוכין לדבריו:

האחד, שמדובר ב"ירידת מקדש בנוי מאש מן השמים".

השני, ש"בית מקדש השלישי חייב להבנות לפי מתכונת בית המקדש של יחזקאל בידי שמים ולא בידי אדם".

כאמור, המושג "מקדש של אש" אינו נזכר במקום כלשהו בדברי רש"י.

כך גם באשר לבנין המקדש המתואר ביחזקאל, כותב רש"י במפורש, שהבית יבנה בידי אדם.

אלו דבריו: "והגד את בית ישראל את הבית... וישמרו את כל צורתו ואת כל חוקותיו ועשו אותם" (יחזקאל מ"ג, י"א): "ילמדו עניני המידות מפך שידעו לעשותם לעת קץ".

לפי דברי רש"י, הבית יבנה לעת קץ בידי אדם, לפי מתכונת יחזקאל. תמוה הדבר, כיצד כותב הרב גורן שליט"א, ששיטת רש"י היא, שמקדש יחזקאל לא יבנה בידי אדם אלא ירד משמים?

ב"א. פסק הלכה — מקדש ירד משמים

יש לתמוה על פסק הלכה בענין ירידת מקדש משמים. שכן כך כתב הראשון לציון מרן הרב מרדכי אליהו שליט"א, בהסכמה לספר 'שלהבתיה': "אף על פי, שמדברי הרמב"ם משמע [שהמקדש] יבנה בידי אדם ומצווה שיבנה כך, כתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים, שאיננו יודעים כיצד יהיה הדבר, עד שיראו עינינו. לדידי ניהא לי לפסוק כרש"י ותוספות, שכך פשט הגמרא. כיון שאם יבנה על ידי אדם — מכאן ועד גיחון' יש עיכובים לבנין".

פסק של רב ראשי לישראל הוא פסק שאי אפשר להתעלם ממנו, אך הנימוקים שהביא הרב הראשי לביסוס הפסק מעוררים תמיהות לא מעטות:

א. הרב כותב "שמדברי הרמב"ם משמע שמקדש יבנה בידי אדם", זאת כשהרמב"ם אומר זאת מפורשות פעמים רבות, שזו מצות עשה וחובה לדורות (ראה לעיל).

ב. הרב כותב בשם הרמב"ם, "שאיננו יודעים כיצד יהיה הדבר". הדבר תמוה, שכן הרמב"ם אמר דבר כזה אודות הופעת המשית, אך באשר למקדש כתב מפורשות, "שכולם חייבים לבנותו אנשים ונשים" (ביהב"ח א', י"ב). ואם כן יודעים אנו שיבנה בידי אדם.

ג. הרב אליהו שליט"א כותב: "ניהא לי לפסוק כרש"י", כוונתו לומר, שנוח לו לפסוק, שמקדש ירד משמים. הדבר תמוה, שכן, שיקול של נוחיות, אינו מהווה גורם בשיקול דעת הלכתי.

ד. כן פוסק הרב, שהלכה כדעת רש"י לעומת הרמב"ם, זאת בניגוד לכלל המקובל על כל הפוסקים, שרש"י אינו אלא פרשן, ולא פוסק, ולפיכך באשר לפסק הלכה יש להכריע כדעת הרמב"ם.

ה. הרב מדבר על ירידת מקדש משמים בעולם הזה, כפסק וכדבר ודאי, זאת, כשהמקורות המובאים לעיל, מדברים, לכל היותר, על אפשרות של ירידת מקדש בעולם הבא.

ו. הרב מנמק את פסק ההלכה, שמקדש ירד משמים, בעיכובים שעשויים להיות עד בנין הבית. יש לתמוה על כך, שכן דומה, שהנימוק של עיכובים איננו משמש עילה בהלכה לביטול מצוות עשה.

ז. דומה, שפסק הלכה בנושא כה מרכזי בתורה ומקיף מבחינת ההלכה, ראוי שידון בהרחבה תוך הבאת המקורות ובחינתם. ולפיכך, ובמיוחד לאור התמיהות המובאות לעיל, דומה שאין לראות בדברי הרב, הכתובים בשלש שורות בהסכמה לספר, בירור מסכם וסופי.

כ"ב. אלף מאמרים וספרים אין בכוחם לבטל את מצוות בנין בית המקדש

לעומת המגמה המסתמנת בדברי המחברים האחרונים, המציעים אפשרויות שונות של ירידת מקדש משמים, ולפיכך לדעתם מצות בנין המקדש בטלה, ניצבים לפנינו דברי חכמינו ז"ל, אודות שלמה המלך, שאמר: "התורה אמרה לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" — אני ארבה ולא אסור" (סנהדרין כ"א, ב'). ומוסיפים חז"ל: "עלה ספר משנה תורה, ונשתטח לפני הקב"ה, ואמר לפניו: שלמה מבקש לעקור [אות] י' ממני [אות י' של ירבה]", אמר לו הקב"ה: שלמה ואלף כיוצא בו בטלים ודבר ממך אינו בטל!"

דומה, שמול דברי הדרש והפרשנות, בדבר ירידת מקדש משמים, והמסקנה כתוצאה מכך, שמצוות בנין המקדש עברה מן העולם, יש מקום לומר: הדרש ידרש, אך אין בכל הנאמר כדי לבטל את מצוות בנין המקדש מן העולם.

